

» KAD JE TREBALO, RADILA SAM I DOKTORSKE KIPIĆE. TO SU ONE MALE SKULPTURE KOJE SU LJUDI NAJČEŠĆE KUPOVALI LIJEČNICIMA

Poslije je on samo bujao, kad je postala članica KUD-a Ognjen Prica, gdje su joj nastavnici bili Ante Despot i Kostal Angeli Radovani, "prvi sjajan u metieru, a drugi u intelektu". Muškim šovinistima unatoč, koji su tvrdili kako je kiparstvo posao za muškarce jer iziskuje veliku snagu i izdržljivost, upisala je Akademiju i diplomirala u klasi Frane Kršinića. Njega pamti kao prvog dalmatinskog gospara, zatvorenog, inteligentnog i obrazovanog. Za razliku od Krste Hegedušića, genijalnog pedagoga koji je sjajno, kao malo tko, procjenjivao studente.

Slikari je uopće nisu zanimali. Njezini uzori bili su grčki umjetnici, a na akademiji Frano Kršinić i Krsto Hegedušić. Jako cijeni kipara Vojina Bakića i Picassa: "Ne znam je li Picasso bio tako veliki slikar kao što se tvrdi, ali kao crtač je bio fenomenalan. I nije istina da Picasso nije volio žene", razuvjerava me u teoriji da poneki Picassovi radovi to mogu sugerirati, "žene su bile napasne i ambiciozne, iskorištavale su ga za sebe i svoju promociju. Na takve se moćne ljude žene jako lijepe..."

NIKAD ZADOVOLJNA. Branko Siladin, dugogodišnji prijatelj, koji s Marijom Ujević dijeli nagradu za spomenik Papi, ali i za postav Miroslava Krležu, kaže da ga je "oborila s nogu prije sto godina":

"Poznajemo se već 40 godina, zajedno smo radili Augusta Cesarca koji nikad nije realiziran, jer je Vladimir Bakarić na predstavljanju zaključio da Cesarec izgleda kao otac domovine... Sviđa mi se s njom raditi jer je odlična umjetnica i nevjerovatno savjesna. Jako je ugodna kao osoba, nemamo često isto mišljenje, ali s njom se sve može pa i polemizirati. Jedini problem koji ona ima, ima samo sama sa sobom – nikad nije zadovoljna."

Zadovoljstvo nije ni Siladinova konstanta. Njihov zajednički rad – postav Miroslava Krležu, Siladinu izaziva povišen ton u glasu:

"Ne da mislim, nego znam da je Krleža postavljen na nesretnom mjestu, usred trave – grozno za književnika. Njegovo je mjesto pored kazališta, u dinamici s gradom, ne na travi.

Ali Marija se neće složiti sa mnom", kaže on.

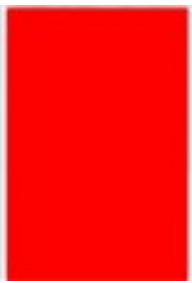
AKADEMKINJA. Kad je u proljeće 1998. godine postala članica HAZU, valjda jedini akademik u ribarskim hlačama koji sam zna popraviti brodski motor, Marija je konstatala: "Kažu da kad postaneš član Akademije narasteš za desetak centimetra i ostariš za desetak godina! Lijepo zvuči kad se kaže besmrtnik, ali to bi moglo značiti i predsmrtnik jer ta riječ ipak sadrži i pojam smrti, a to mi baš nije ugodno čuti. Sve što radimo je borba protiv prolaznosti: netko se želi dokazati potomcima, netko kiparstvom, literaturom... Ali svima je zajedničko da žele nešto ostaviti iza sebe i tako produžiti svoje postojanje."

Njezino je počelo u Zagrebu, trećoj generaciji napol bodulskoj, napol imočanskoj, koja je živjela u gradu. Otac rođen u Krivodolu, kao i svi Ujevići, selu pokraj Imotskog. U Splitu je završio klasičnu gimnaziju i upoznao majku Mariju Juras. Odrasla je u atmosferi što su je stvarali najznačajniji intelektualci toga doba okupljeni oko oca vrhunskog erudita, enciklopedista dr. Mate Ujevića i majke Marije Juras, profesorice matematike, fizike i kemije. U njezinoj obiteljskoj kući neprestano je bila promenade mislećih ljudi – dolazili su i odlazili, bistrili politiku i društvo Ivan Meštrović, Miroslav Krleža, Andrija Štampar...

Slikarski talent naslijedila je od majke i priuštila si ono što ona u svojim godinama nije mogla jer se za žene smatralo nepriličnim da studiraju Likovnu akademiju... A po svemu sudeći i blagu čud. Majčine su riječi, prisjeća se, uvijek zvučale kao usrdna molba, nikad zapovjedno.

Malo joj je toga od djetinjstva ostalo u glavi. Najdominantnija je romantična slika Jurjevske, vrtovi do Sofijina puta, najljepša livada na Cmroku... Ona je sa četiri sestre i dva brata živjela na katu s tetom Koncetom, odvojena od roditelja koji su živjeli u donjoj etaži. Svoje roditelje pamti kao dobre, s čvrstim stavovima. "Roditelji su vladari budućnosti svoje djece, a ako počnu mijenjati stavove, dijete

JA KOJA IMAM MASU JAVNIH SPOMENIKA, MOŽDA BI BILO NORMALNO DA IMAM VILU S ATELJEOM. ALI SAMO JE PAR KIPARA BILO SPRETNOM U PREGOVORIMA, RECIMO KAO MEŠTROVIĆ, A SVI SMO OSTALI BILI FINANCIJSKI AMATERI

izgubi orijentir, ne zna što je dobro, a što nije. Takva je bila i teta koja nas je odgajala, roditelji su jako puno radili, nisu bili puno s nama, ali mi smo znali da nema vrđanja.”

RAD NA VLASTITU ŠTETU. Mariju Ujević Galetović njezini će prijatelji opisati kao “samozatajnu, onu koja se nikad ne žali, taman radila i na vlastitu štetu”. To bi se moglo reći i za stanje na njezinu računu. A ona sama to će pak pripisati odrastanju u ratnoj i poratnoj atmosferi, godinama odricanja i solidarnosti, odgoju koji je preferirao biti i znati, a ne imati: “Da, ja koja imam masu tih spomenika, možda bi bilo normalno da imam vilu s ogromnim ateljeom. Dugo sam bila u hladnom ateljeu u Medulićevoj od kojeg još uvijek imam ozeblina, možda sam si i sama kriva jer nisam tražila novi, nisam se znala maknuti... No, jednog mi je dana, ipak, puk'o film, gradu sam dala dva kipa badava, Miroslava Krležu i Trkača na Savskom nasipu, i onda sam smogla hrabrosti da ih pitam da mi dadu neki topliji i bolji atelje. I dobili smo ga, dijelim ga s kole-

gom Barišićem, ugodan i svijetao, odličan.”

Što ste radili za novac, pitam a ona uz širok osmijeh lakonski kaže: sve! Ali, daleko je to od istine. Jer, nije se ona olako poigravala sa svojim darom. Kad nije imala novca, najdalje što je otišla u komercijalizaciji bila je izrada pepeljara od emajla na bakru i doktorskih kipića – kako u šali naziva male skulpture koje su najčešće kupovali liječnicima na poklon... Sudjelovanja na natječajima smanjila su egzistencijalnu tjeskobu – radila je Kozaru, Seljačku bunu i Augusta Cesarca i živjela je dobro.

“Nekad su kipari, oni koji su bili spretni u pregovorima, znali od države dobiti cijeli plac. Nije da se ja bunim, meni je bilo neugodno cjenkati se. Možda su mi dva, tri posla bila normalno plaćena. Jedan je Šenoin spomenik, za taj sam honorar mogla kupiti automobil srednje klase. Društvu književnika to je izgledalo užasno puno novca, iako nije išlo iz njihovog nego iz gradskog džepa, a meni kao nepristojno puno novca prema tome koliko su književnici dobivali... Bakić nikad nije imao novca, bio

je najbolji kipar, a živio je vrlo, vrlo skromno. Većina nas vam nije znala nastaviti praksu koju je Meštrović postavio – da jedan kip košta devet puta više od odljeva bronce, nitko od nas to nije uspio provesti, nitko, ostali smo pravi financijski amateri prema Meštroviću...”

Ovako podvlači svoju financijsku crtu Marija Ujević Galetović: “Ne volim ni veliko siromaštvo ni veliko bogatstvo, i jedno i drugo mi je izraz nepristojnosti. Intelektualci su nekoć vjerovali da tijelo ne smije vladati nad duhom.” To ju je naučio tata, koji joj je često znao reći: “Blago tebi, ti ne tražiš da te hvale.”

Tata koji je ujedno bio i otac Hrvatske enciklopedije, koja je dugo nosila epitet ustaške jer je izlazila i za vrijeme NDH.

“Moj otac Mate nije bio ustaša. Nego baš obratno. On je jedini intelektualac kojeg je 1941. Gestapo uhapsio jer je pisao protiv fašizma. Tatu su uhapsili 26. travnja, na bratov rođendan, tri su dana prevrtali kuću, nisu ništa našli jer nisu ni imali šta... Budući da nije bio komunist, nego katolički orijentiran ljevičar, »

1

2

3

4

5

MARIJA JE IZVAN OVE MRZOVOLJNE SREDINE U KOJOJ LJUDI JEDNI DRUGE UJEDAJU, KAŽE IVE ŠIMAT BANOV

vlast je 1945. sve oni koji nisu bili komunisti, a imali su društveni utjecaj, oglasila za ustaše. A to je velika prevara. Ta tzv. ustaška enciklopedija napravljena je prije rata. Iza rata Ivan Dončević, koji je tada bio politički jak čovjek, rekao je da treba nastaviti rad na Enciklopediji. Krleža je dobio zadatak da organizira Leksikografski zavod i odmah je potražio tatu u toplicama jer je tata to znao, bio je enciklopedist po vokaciji. Imao je, uz sjajan intelekt, i odlične organizacijske sposobnosti... Tata se trošio, bio je 'čovjek srca i uma', a nisu te godine bile lake, svaki rat donese nove divljake, stres se gomilao, navukao je svakakve probleme... i otišao je 1966. Ostala mi je slika s njegove sahrane koju je vodio nadbiskup Franjo Šeper: kako na njegovu crvenu kapicu sliječe bijela ptičica."

POLITIKA. Marija Ujević Galetović ne živi osamljeničkim umjetničkim životom. U izolaciji je tek onda kad radi velike stvari – treba joj koncentracija. Inače je uronjena u političku svakodnevicu. Danas kritički vrti glavom na trend hiperprodukcije likovnjaka; osnivanje akademija na sve strane i bolonjski proces koji omogućava da se u kratkom roku postane doktor kiparstva a da čovjek nema ni jedan kip ni u prostoru ni u galeriji...

Ljuti je kako Hrvati vole živjeti u magli: "Vole pretjerivati. Nama bi trebalo malo nje-mačkog racionalizma. Jelačićev plac ima 70 puta 120 metara... Kad to pomnožite, dobijete kvadraturu na koju ne stane više od 30.000 ljudi, a svaka je vlast pretjerivala, tko god da je držao govorancije, uvijek su mediji falsificirali da se skupilo više od 100.000 ljudi. Kao što ni Marija Antoneta nije rekla ono o kruhu i kolačima, tako ni Budak nije rekao 'Srbe na vrbe', nego je Slovenac Natlačen, koji je bio gradonačelnik Ljubljane, 1917. godine napisao pjesmu čija svaka strofa završava sa 'Srbe na vrbe'..."

Uopće ne misli da živimo u teškim vremenima, svako je vrijeme na ovim prostorima bilo bremenito, procjenjuje ona, samo što nismo u stanju vidjeti dobre stvari oko sebe: "Recite mi tko u Hrvatskoj zna da je Međimurje uzorni dio zemlje, ali nikad ne nameću svoje probleme: oni kažu neka je posla, pa bu i peneza, a mnogi bi peneze bez posla."

FINE MATERIJE. Svoj odnos prema umjetnosti tumači ovako: "Umjetnost nije pitanje samo percepcije života nego dio mašte, ne znam gotovo ni jednu sliku ni kip koji su realni... Priče o vještoj ruci su priče za malu djecu, oko je to koje natprosječno vidi, a ruka je samo produžetak mozga, kad nožnim prstom ispisujem svoje ime, imam isti rukopis kao

rukom... Puno se toga mora sklopiti za veliko djelo. Nitko mi ne može reći da je u stvarnosti postojalo nešto kao oni grčki peraci. Kipovi su idealizacija. Nije čudo da su sve glavne zgrade u svijetu sagrađene pod utjecajem Partenona – nikad prije ni poslije nitko nije uspio dosegnuti tu mjeru sklada. Partenon je čisto čudo!"

Kod Pape joj je, kaže, puno toga bilo intrigantno. "Doživljam ga kao pametnog čovjeka koji je oko sebe širio dobru energiju. Počela sam ga promatrati kad sam pročitala Orianu Fallaci i opis njegovih čvrstih ruku... Kod rada na skici za veliku skulpturu moraš računati da će se ploha ili vertikala povećati za pet, šest puta, to i mi kipari teško čitamo. Nikad ne znaš što će ti se dogoditi kad se malo pretvori u veliko. Ima puno kipara koji su jako dobri u malome, a izgube se u velikom formatu."

Marija Ujević daje mi kratki tečaj o kiparstvu, o suvislosti materijala i karaktera. Ovakaj Papa bjo bi idealan u kamenu, ali nema danas za to ni novca ni vremena. Kafku je radila u alabasteru – kakav bi to Kafka bio u bronci ili terakoti, on je bio fina materija, osjetljiv čovjek. Granit je za stvari koje su jednostavne po obliku, a snažne po izrazu. Ne mora uopće znati puno o osobi koju radi. Dovoljno joj je vidjeti lice. "Lica govore, ne svaki put, koji put vidiš neko lice, sjajno i zanimljivo, ali kad progovori, čuješ samo banalnost i tupost. Ako je neki literat, onda volim čitati djela, da mi polako ude pod kožu... Tako sam radila A. G. Matoša – čitajući ga."

ODNOS PREMA TINU. Marija Ujević imala je specifičan odnos prema Tinu Ujeviću. Uostalom, nosila mu je odjeću kad je ležao na bolničkoj postelji i otkrila njegovu asketski uređenu sobu na Trešnjevci. "Osjećala sam veliko poštovanje prema Tinu Ujeviću i iz tog poštovanja nisam ga se usudila raditi. Iz straha. Ne, nije mi žao, pa ne mogu ni ja sve pokriti."

NAPRAVILA SAM TRI FIGURE ŠENOE, JEDNA MI JE IZGLEDALA GORA OD DRUGE. ŠENOA JE ISPAO ŠIROKI, RUSTIČNI ČOVJEK S BRADOM. OTIŠLA SAM ZDENKU, ŠENOINOM UNUKU, ON JE NEŠTO PRIČAO U HODU I U RAZGOVORU MI SE RASVIJETLILO...

6

7

8

9

10

- 01 Šenoa, jedna od najpoznatijih skulptura Marije Ujević, Vlaška ulica u Zagrebu
- 02 Krleža na Dubravkinu putu, Zagreb
- 03 Ivana Brlić Mažuranić, Trg Stjepana Miletića, Slavonski Brod
- 04 Frano Petrić na Cresu
- 05 Petar Krešimir IV. kraj samostana na Visovcu
- 06 Trkač na Savskom nasipu, Zagreb
- 07 Vlaho Paljetak u prolazu Neboder, Zagreb
- 08 Spomenik Jakovu Gotovcu u Osoru
- 09 Prijedlog za spomenik papi Ivanu Pavlu II. ispred crkve Sv. Križa u Gružu
- 10 Sa sestrama i braćom (Marija Ujević drži bebu)

Zbog snage izraza, teško će biti ikada staviti točku na Mariju Ujević Galetović, uvjeren je Željka Čorak, te tumači: "Kiparica, slikarica; nasljednica imena koje je ostavilo dubokog traga u hrvatskoj kulturi i koje je ona časno nadogradila; osoba distance i topline, ironije i nježnosti, prodornog uvida i otpisivanja beznačajnog. Samo onaj tko je ovladao detaljima može ih sažeti u ime cjeline. Marija Ujević velika je majstorica sažimanja, ali pritom njezini kipovi zadržavaju psihološku karakterizaciju, intenzitetom portreta, posebnosti kretnje, tom nekom nevidljivom osi kojom se figure kreću kroz prostor, ali i kroz vrijeme. Neki sam dan iznova ugledala "Travu", skulpturu izloženu u Galeriji "Forum" u ratna doba. Ležeći reljef ljudskoga lika koji je nadigao zelenu zemljanu površinu, monumentalan poput srednjovjekovnih nadgrobničkih spomenika, ali anonimnošću poopćen do dimenzije cijelog naroda, kao trava do cijele zemlje, pokazao je upravo nevjerovatnu osjetljivost autorice za povijesni trenutak i snažnu odgovornost prema njemu. Pokazao je raspone ovoga opusa i kiparstva kao uistinu proširenog medija."

A ti rasponi su umjetnost. Sjajno je, govori mi Marija Ujević Galetović, kad netko nade mjeru između srca i uma, jer nikad ni um nije tako jako pametan, ni srce glupo. "Govoriti samo istinu u umjetnosti znači pomanjkanje mašte, a u životu zanemariti istinu znači pomanjkanje razuma", sabire životnu filozofiju kiparica čija su djela gradove učinila ljepšim mjestom za život.

